

UDK 821.163.6.09–3 Jurčič J.
Matjaž Kmecl
Ljubljana

ODLOMEK IZ JURČIČA

Besedilo je odlomek iz monografskega prikaza Jurčiča kot pripovednika in dramatika ter kritično razlaga dvoje njegovih ključnih 'povesti' – *Hči mestnega sodnika* in *Sosedov sin*. Iz prve lušči temeljno paradigmo, ob drugi je dodatno kritično do znanih literarnozgodovinskih sodb o njej in jo ima za značilen vzorec večerniške pripovedi.

The article is an excerpt from a monograph about Jurčič as narrative prose writer and playwright. It critically illuminates two of his key stories, *Hči mestnega sodnika* and *Sosedov sin*. The author unearths the underlying paradigm of the former story and he is additionally critical towards the well-known opinions by literary criticism about the latter story. He considers it a typical example of a story like they were published in the series *Slovenske večernice*.

Ključne besede: *Hči mestnega sodnika*, *Sosedov sin*, mladomeščanski obrazec pri Jurčiču, večerniška povest, realizem.

Key words: *Hči mestnega sodnika*, *Sosedov sin*, young-bourgeois formula in Jurčič's prose, Slovenian-evening-type of story, realism

V časovnem središču zgodnje pripovedne vročičnosti je Jurčič 1866 sočasno z objavljanjem *Desetega brata* pisal za Janežičev Slovenski glasnik izvirno zgodovinsko povest iz 15. stoletja *Hči mestnega sodnika*. Pripoved naj bi bila – podobno kot 'historični' romani – paralelistično zgodovinski odmev na aktualna družbeno politična dogajanja – prav takrat se je namreč merjenje politične in siceršnje moči med staro aristokratsko in novo meščansko elito na Slovenskem začelo vse bolj razvidno prekrivati tudi z narodnimi antagonizmi.

Slejkoprej je namreč obveljalo, da je gospoda s fevdalnimi koreninami bila pač nemška in da je bila zato že izvirno sovražna slovenstvu. Postopoma se je z družbeno levitvijo spreminjala v veleposestništvo, praviloma velikonemško hrupno. Med njo se je sem in tja zapovrh oglašil še kak nemško nacionalistični intelektualc ali celo pesnik, kakršen je bil Anastasius Grün iz stare kranjske grofovske rodbine Auerspergov (njegov pravo ime je bilo Anton Alexander grof Auersperg), nekdanji Prešernov učenec in celo občudovalec, ob dogodkih 1848 pa pomemben udeleženec tako imenovanega frankfurtskega parlamenta, neformalne skupščine 'združene Nemčije' od Baltika do Jadrana, in na koncu glasen nasprotnik Slovencev. (Ker so v njem videli poosebljenje protislovenskega zla, je pozneje nekoč slovensko dijaštvo njegov spomenik na vogalu Križank polivalo z zeleno tinto in obmetavalo z gnilimi jajci, v njegov 'spomin' pa prepevalo pesem, ki je merila na psevdonim: Anastasius Grün, Zelenčev sin, jajca jedel, tinto pil – tako poroča Janko Mlakar: tu bodi omenjeno pač kot ponazoritev).

Tako so se torej medstanovska ali medrazredna razmerja vse bolj prekrivala z mednacionalnimi: mlado slovensko meščanstvo proti staremu nemškemu plemstvu, slovenski parvenijski plebejci proti nenaravnim in povrh arogantnim modrokrvnežem

(nenaravni so se zdeli, ker so oblastveno in posestniško tičali sredi povsem nenemškega sveta). Eni in drugi so šli na okope; že takrat se je začel boj za obe severni slovenski pokrajini – Štajersko in Koroško; preko njiju sta začeli velikonemška ideologija in politika sistematično graditi zadnji, manjkajoči, del velikonemškega rajha 'od Baltika do Jadrana'. – Iz bližine torej ni bilo mogoče čisto natančno ločiti med družbeno razrednim in narodnim nasprotovanjem.

Pri Slovencih so ostali mnogo bolj znani nemškutarski odpadniki, kakršen je bil Dežman/Deschmann, kot pa tisti Nemci, ki so se iz stanovske pripadnosti ali nazorske prepričanosti odpovedali rodnemu nemštvu in se priključili 'plebejskim' Slovencem; taka sta bila na primer Mihael Hermann, eden vodilnih štajerskih deželnih poslancev in borcev proti germanizaciji štajerskih Slovencev, ali na Kranjskem moralno precej bolj problematični Etbin Henrik Costa, nekaj let ljubljanski župan in med drugim dosmrtni predsednik Slovenske matice (žal menda tudi 'avtor' znamenite, čeprav malce problematične psovke zoper Levstika) – v glavnem pa je le veljalo, da se je družbeno sovraštvo prekrivalo z narodnim.

Ko je potemtakem Jurčič na osnovi zgodovinskih virov zasnoval izvirno zgodovinsko povest o sporu ljubljanskih meščanov z deželnim glavarjem Turjaškim oziroma enim od Auerspergov, je to bilo ob meščansko aktivističnem tudi imanentno narodno obtožujoče dejanje: na eni strani pošteni ljubljanski mestni plebejci slovenskih priimkov, kot sta Sumerek in Grniščak, na drugi nemški Auersperg in njegov italijanski podrepnik Ciriani. Razmerje med obojimi, med slovenskimi plebejci ter združeno nemško-italijansko aristokracijo, je v povesti označeno naravnost in preprosto: *Plemenitaš je živel od dela svojih kmečkih podložnikov, meščan pak si je moral ali z rokodelstvom ali kmetijo prislužiti svoj kruh. – Stanovi, plemenitaški, duhovski in meščanski, ločili so se zelo drug od drugega. Prva dva, plemstvo in duhovstvo, katera sta imela povsod prvi glas, obnašala sta se /.../ kakor gospoda nad meščanom, kateri je sicer spoznaval njuno vrhovnost, vendar pa hrabro branil sebe in svoje pravo zlasti prvemu nasproti.*

S takšno ideološko dispozicijo je pisatelj zgodbeni antagonizem sicer prenesel na najelementarnejšo 'naturno' raven – erotično: lepo hčer uglednega Ljubljana, mestnega sodnika, si poželi 'laški' ženskar ter jo z zvijačo in oholo pomočjo auersperškega gospoda ugrabi in odpelje na Turjak; ko jo meščani ob cesarski podpori rešujejo, jo Italijan ubije; toda meščani pobijejo tudi njega, dekletov oče, mestni sodnik, pa si po tolikšnem udarcu ne opomore več in prav tako kmalu umre; na sodniškem stolu ga nasledí nesojeni ženin njegove hčere.

Fabula skorajda ne potrebuje dodatnega pojasnjevanja – ve se, na kateri strani je pripovedovalec. Toda ob tragičnem zapletu in razpletu kaže biti pozoren do neke druge, manj opazne Jurčičeve pripovedovalske lastnosti, ki se je je nemara naučil pri Shakespearu, ali pa mu je bila kot 'naturnemu' pripovedniku kar prirojena: tudi najbolj surovo tragičnim in usodnim dogajanjem je bil zmeraj spet zmožen pritakniti komične retardacije – bodisi da gre za hudomušno popisovanje omejeno napihnjenih mestnih stražarjev, bodisi da je tak samo nagel pogled od strani, ki z drugačnostjo navrže vtis majhnosti in zanikrnosti vsega človeškega, celo najbolj bridkega. Skoraj spotoma in neposiljeno razpre s takimi prijemi obširno panoramo obstajanja, od slovesnosti poslednjih vprašanj do poniglave pritlehnosti vsakdanjega pehanja; od mitične resničnosti

do prazne vnajšičine. Ljubljanska 'udarna moč', mestna straža s sulicami in helebardami, se od blizu prikaže kot trumica preplašenih, vse prej kot junaških možiceljnov, ki v povesti skrbijo predvsem za komične učinke in ki so sami sebi v napoto, kje neki da bi bili mestu v bran. Vendar v povesti niso samo za povrh in sprostitvev, tako kot je Krjavelj s svojimi zgodbami v *Desetem bratu*, temveč jih je Jurčič z nagonom resničnega pripovedovalca, ki ve, da kratke pripovedi le s težavo prenesejo neteleološke zastranitve, funkcionalno umestil v obojni vlogi – retardativni in pospeševalni: brez njih se stvari ne bi zgodile tako kot so se; obenem pa so iz čisto druge snovi kot osrednja zgodba.

Značilno je, da pa je takoj nato zastavil popolnoma drugačno naracijo, 'kmečko' povest *Sosedov sin*. – Literarna zgodovina (bržkone precej pod vplivom Prijateljve avtoritete) pogosto in rada (pre)poudarja njeno literarno vrednost, še posebej zato, ker naj bi bila zasluga zanjo predvsem Levstikova – ta je namreč v pisemski kritiki *Desetega brata* (7. 2. 1868) Jurčiču očital preizključno pripovedno zanimanje za kmečki proletariat, ne pa tudi za kakšno trdno kmečko hišo, v *ktorej moder mož in delavna žena vladata sebi in svojcem na blagost*; Jurčič da je zato s posebno pripovedjo hotel ustreči svojemu hudemu (in obenem ljubemu) prijatelju, si pri njem prislužiti primerno hvalo.

Povest je ob izidu v *Mladiki* konec leta 1868 zares žela veliko priznanja, misliti si je mogoče, da ne brez izdatnega Levstikovega prispevka – vendar predvsem v zasebnih literarnih krogih. Javno kritiko sta napisala le Karl Dežman/Deschmann in nekoliko kasneje Janko Pajk, oba na moč hvalivno. – Pripoved zvesto sledi osnovnemu Levstikovemu prepričanju, da gospode med Slovenci ni in da je zato edina snovna možnost za morebitni resnično slovenski roman-novelo kak 'veljaven domačin', obenj pa da lahko pripovednik potem naniza še kar mu drago. Dežmanu/Deschmanu se je zdela reč bržkone primerna iz popolnoma drugih razlogov kot levstikovcem: povest je z zasnovo pritrjevala njegovemu političnemu prepričanju o izključni kmečkosti in s tem družbeno politični manjvrednosti slovenstva.

Kakorkoli, v tistem času je nastala in potem do danes obstala izjemno ugodna ocena; celo v opombah k objavi v JZD sta jo urednika Mirko Rupel in za njim Janez Logar (ki se Ruplovega komentarja sicer kot sekundarni redaktor ni dotaknil) ponovila:

S Sosedovim sinom (je) napisal Jurčič najboljše svoje delo. Ko je dal slovo Janežiču in Mohorjevi družbi, je lahko ustvarjal svobodno, brez ozira na tendence, ki mu jih je nalagal njegov dotedanji založnik in podpornik. Zapustil je romantiko, segel v sodobno življenje slovenske vasi ter nam njene prebivalce pokazal v nekaj prereznih tipih. – Sosedov sin pomeni prelom tako v življenju kakor v delu Josipa Jurčiča. Ko je pisal to povest, se je odločil za časnikarski poklic, hkrati pa zapustil romantiko in se izčistil v realista. To je bilo v njegovi naturi, tako je terjal njegov čas. Od tod tolikšen pomen in tudi uspeh Sosedovega sina. (JZD IV, 2. izd., 325)

Že kar bežno neodvisno branje pa narekuje misel, da velja takšni oceni le nekoliko pozorneje pogledati pod prste; in to kljub temu, da se v tej ali oni obliki vztrajno ponavlja. – Vsekakor je res tisto o 'prelamljanju življenja' (Rupel) pri štiriindvajsetletnem Jurčiču; le malo pred tem se je odločil za poklicno pisateljstvo; hkrati pa so se mu oglasile silovite preživitvene stiske, gnjaviti sta ga začeli tolikšni beda in lakota, da se ju je z največjo bridkostjo spominjal še ob smrtni uri. Levstikova kritika *Desetega*

brata je bila ob vsem tem zanj udarec, ki mu z današnjim pogledom komajda izmerimo silovitost, in ki je pridodala svoje. Na Dunaju je, kot je bolj ali manj znano, osnoval literarni krožek oziroma klub *Mladiko*, zelo hitro je imel v načrtu tudi almanah istega imena – z vrsto sodelavcev iz kluba; vendar se je vse slejkoprej kot začarano vrtelo v enem samem revščinskem in stradežnem brezizhodju. – Iz gmotnih stisk se je nekaj časa skušal izmotati z Janežičevo pomočjo, pa ni šlo – tudi Janežiča je počasi jemalo (umrl je že leto po izidu povesti, 1869). Slovenska materialna osnova pač ni bila dovoljšna, da bi lahko oskrbela kaj dosti več od tistega, kar so zmogli izvleči iz nje zlasti celovski literarni organizatorji z Janežičem na čelu. Jurčič kot idealist in zanesenjak pa preprosto ni mogel doumeti take gmotne realnosti – za svoj položaj je zmeraj bolj krivil prav Janežiča, sčasoma tudi Stritarja, ki si je zase res uspel urediti dovolj udobno življenje. – Obenem pa je mrzlično pisal – s *Cvetom in sadom* je iz omenjenih razlogov sicer odnehal, za *Mladiko*, ki jo je sodelavsko na koncu omejil na trojico z Levstikom in Stritarjem, pa je torej sklenil napisati povest po Levstikovih merah in načelih.

Lakota je ob vsem tem postajala vse hujša, z mohorskim honorarjem za *Sinu kmečkega cesarja* ni bilo nič in od drugod tudi nič, tako da se je končno moral ozreti za kakšnim otipljivejšim zaslužkom – poleti 1868 je navsezadnje kot sodelavec pristal pri novonastalem političnem časniku *Slovenskem narodu*, ki je začel izhajati v Mariboru. Kaj zelo prida tudi to ni bilo, bilo pa je vsaj za vsakdanji kruh. Pri Vošnjaku, ki je bil Jurčiču vse življenje prijateljsko blizu, beremo, kako si je pisatelj tisti čas v Mariboru s komaj kaj starejšim, toda telesno mogočnim, cenjenim in inteligentnim urednikom Antonom Tomšičem bivalno delil zadnji kot (edine) uredniške sobe; za zasilno zaveso sta imela postelji in vse, kar naj bi bila potrebovala za sprotno životarjenje. – Tu je v naslednjih mesecih nekako skrpal *Sosedovega sinu*, vmes pa pri obeh svojih precej starejših tovariših, Levstiku in Stritarju, z občasnimi izginotji nekajkrat povzročil preplah – oba sta takrat *Mladiko* že sprejela za skupinski podvig prestižne vrste in se hkrati začela bati, da zaradi Jurčiča ne bo nikoli izšla. Ko je zbornik ob splošnem javnem aplavzu, vendar z velikimi težavami le ugledal luč sveta in ko se je potem izkazalo, da z mariborskim nadaljevanjem *Slovenskega glasnika*, kakor je Jurčič upal, ne bo nič, in da ne bo nič niti s posebno literarno prilogo *Slovenskega naroda*, je bilo mlademu pisatelju vsega dovolj; prebegnil je na Dunaj, potem pa nanagloma sprejel ponudbo za delo pri južnoslovanskem časopisu *Südslavische Zeitung*, ki je v nemščini začel izhajati v Sisku. Iz slovenskega kulturnega prostora in tudi iz kroga prijateljev je zginil malone čez noč.

Vse to se je časovno ujemalo z nastajanjem povesti *Sosedov sin*; in po njej je v Jurčičevem literarnem delovanju zares tudi nastala opazna zarez. Zev toliko bolj bode v oči, ker je sledila letom naravnost neverjetne in popolnoma nenavadne, skoraj obsedene pripovedne plodnosti.

Drugače pa je bilo z literarnim 'drugačenjem', s prehajanjem iz 'zastarele romantike' v 'izčiščeni realizem'. Ta se zdi v zvezi s *Sosedovim sinom* precej bolj problematičen. – Povest snovno sicer res temelji na kmečkosti; fabula se zaplete med možema, od katerih eden je najbogatejši svoje občine, drugi pa je nekaj takega že tudi bil, vendar je iz prevzetnosti in samoveličanja, na koncu tudi pijače, zapravljal skoraj vse premoženje (v povesti prevzema njegovo igro in vlogo sicer mnogo bolj čednostni in pametni,

predvsem pa trezni sin). – Oba sta bila – po pripovedovalčevem izrecnem zagotavljanju – vsem znana moža: eden *zastopnik novčne, drugi duševne aristokracije kmetske*. Žalostno je bilo samo to, da je bil duševni zastopnik, pravdar Brašnar, manj spoštovan in da je ogromna večina 'dobrih juter' (vaškega pozdravljanja oziroma spoštovanja, op. M. K.) merila samo na Smrekarjevega Antona. – 'Novčni' kmetski aristokrat Smrekar, ki je komaj kaj znal pisati in računati, se že hitro na začetku povesti celo norčuje iz 'duševnega' tovariša; ko mu ta za pijačo ponuja svoje mešetarske usluge, ga posmehljivo zavrne: *Po nemški znaš jeziki majati kakor birič in komisar; pravdarski dohtar si, učen kakor cesarski minister, pa bi te jaz za mešetarja jemal? To ni spodobno!*

Oba 'prerezna tipa' vaških mogotcev v povesti, 'veljavna domačina', kakršne je za slovensko pripoved želel Levstik, sta tu pravzaprav nravno problematična: eden je ob vsej nadarjenosti zasvojen s pravdarstvom in pijačo, drugi je oholo prevzetan stiskач, surov do svoje 'babe', kot brez izjeme nadira ženo; prvi je s samoobubožanjem na beraško palico spravil že skoraj tudi sina, drugi bi skoraj pahnil v nesrečo hčer. Kaj hudo imenitnega in posnemanja vrednega torej nista ne eden ne drugi; nič, kar bi razvelseljevalo Levstikov kmečko-narodni ponos in podpiralo njegove zahteve.

Sprejemljiv in bralčeve identifikacije vreden je šele pravdačev sin, postaven, priden, pošten in prizadeven, vendar po očetovi zaslugi obubožan mlad mož, ki se zagleda v podobno čedno(stno) sosedovo hčer; in ona v njega. Stvari se nato zapletejo podobno kot v mezalijskih zgodbah – le da ne gre več za bogve kako velike stanovske, pač pa toliko večje premoženjske in tipske razlike. Namesto da bi dekletov ošabni oče pomislil, kako ljubezen ne števil, hoče svoji edinki na silo izbrati ženina po premožnosti; in to celo v isti sapi ko na ves glas trdi, da je *denar lepa reč, ali denar je od danes do jutri*. – Tisto, kar postane osrednje vprašanje pripovedi, nenadoma močno pospominja na osnovni zaplet v tako imenovanih 'izvirnih' romanih, le da je snovno predstavljeno v povsem vaški svet: ali bo mlademu, odličnemu, čednemu in pametnemu možu kljub vsem predsodkom imovinske narave uspelo pridobiti roko, srce in premoženje skoraj nedosežne izvoljenke; ali bo združevalna moč naravne ljubezni močnejša od ločevalnosti zagrizene premožnosti.

Zadeva se na koncu razrešuje na melo-dramatičen način: dekle pobegne skoraj izpred poročnega oltarja, kamor jo je z drugim ženinom prignal zapovedovalski oče, se zateče v mesto (kjer je svojčas hodilo v šolo); tam na smrt zbolí, tako da so vsi zbegani in zaskrbljeni zanjo, celo oče popusti, saj jo ima navsezadnje le zelo rad, pa še edinka je; na koncu vseeno čudežno pride k sebi in se sme omožiti z izbrancem svojega srca – namesto s Pogreznikom z Brašnarjem (imeni!)

Že tak kratek zgodbeni očrt namiguje prej na idilo kot na kak 'zreli realizem'; vtis kmečke idiličnosti se kljub vsem poprejšnjim človeškim trdotam z zadnjim odstavkom povesti še okrepi oziroma dokončno potrdi. Mimo srečne hiše je Jurčič v povesti namreč za končni komentar napotil 'starega sosedu', ki si ob zaključnem tableauju celotne družine srečno združenih 'starih' in 'mladih' sam zase zamrmra: *Pa kako se zdaj vse rado ima in se ima!* – In to po vseh poprejšnjih gruntarskih homatijah.

Dogajalna shema, kakršno je zasnoval v *Sosedovem sinu* – z vsemi ovirami, preko katerih mora mukoma ljubezen bajtarja do gruntarskega dekleta, se je za njim v slovenski literaturi ponovila še bogvekolikokrat; najpogosteje v tako imenovanih večerniških po-

vestih – seveda pa šele potem ko je ljubezen sploh smela prestopiti njihov prag – potem pa noter do Jalna in naprej. – Vendar ne gre samo za fabulo in motivacijski sistem; v povesti je sproti nanizanih ničkoliko neposrednih izjav mohorjanske vrste, vzgojnih, celo pobožnih – kot da se je v mesecih hudih stisk avtor na skrivaj še zmeraj ukvarjal z mislijo in upanjem, da mu pripoved mogoče le odkupi celo *Mohorjeva družba* in ga s tem reši najhujših nadlog (vprašanje je, ali bi v takem primeru še vztrajal pri natisu v *Mladiki*). – Samo kot primer: ko je dekletova bolezenska kriza najhujša, se odpravita starša v cerkev; poklekmeta k stranskemu oltarju pred podobo Matere božje. *V svojem življenju ta dva nista še tako molila! In vera je močna. Obema se srce olajša. Mati obriše solze ter se ozre kvišku k sveti podobi, a očetu od srca pade nekoliko težkega bremena ter osornemu, hudemu... možu krepke volje, udero – morda prvič po dolgih dolgih tridesetih ali štiridesetih letih – solze ... – 'Meni nekaj govori, da ne umrje,' pošepče žena in vzdahne: 'O Marija!' – Le trenutek zatem naletita v cerkvi tudi na hčerinega izbranca; dotlej nesojeni tast mu v svetem hramu reče: *Mladenič, ako te ima Bog rad, tudi jaz te bom rad imel*. Dotlej nesojena tašča pa pridene: *Štefan, moli še ti, da bi ne umrla, potlej bo vse vse, kar bo Bog hotel!* – V okrilju božje ljubezni, v največji bližini Boga, so torej stare zamere pozabljene, vsi bolj ali manj posvetni zadržki odpadejo, mlada dva se bosta lahko vzela, če le dekle ozdravi – skoraj tako kot pri kakšnem Krištofu Schmidu, ki mu literarni zgodovinarji sicer niso naklonjeni; ali pa pri Janezu Ciglerju, ki je za konec *Sreče v nesreči* tudi pripisal nekaj podobnega.*

Skrajšano: Jurčič je s *Sosedovim sinom* v slovensko literaturo prispeval še en size vzorčne mohorjanske pripovedi, pa čeprav je ni objavil pri družbi; gre za vzorec nehistorične pripovedi – v primerjavi s 'historičnim' *Jurijem Kozjakom*. – Seveda premore pripoved kar nekaj zelo stvarnih in obenem plastičnih scen, kakršnih je bralec tudi sicer vajen pri pisatelju, še posebej kadar piše o kmetskem svetu; navsezadnje je bil izjemen opazovalec z resnično velikim naravnim ('nagonskim') smislom za realnost. Povrhu se mu je dogajalo nekaj, kar je z redkimi izjemami povprek bilo za njegovo generacijo značilno – vsi z njim vred so se mukoma rinili iz kmečke revščine, se stradoma šolali, še zmeraj po ure in dneve celo bosí hodili v šolo bodisi v Ljubljano bodisi na Dunaj, za vožnjo in čevlje ni bilo denarja, iz dneva v dan tolkli pomanjkanje najrazličnejše vrste – zato jim kmečko življenje niti v njihovem pisanju ni bilo obstrto s kakšno posebno poetičnostjo ali romantiko. – Stritar je bil, kot že rečeno, med njimi prej izjema in ne pravilo, pa še njemu se je nostalgična idila slovenskega podeželja rojevala in utrjevala počasi, z mnogimi leti ločenosti od doma.

V prenekateri podrobnosti je torej Jurčič celo po sili življenjskih razmer in izkušenj 'instinktivni realist' (Priatelj), in to sijajen; celote pa je vseeno snoval popolnoma drugače, podrejene programirani poanti o naravni ljubezni kot temeljnem zakonu družbenih razmerij, ter tezi, da se tudi pod skorjo največje trdote slovenskega kmečkega gospodarja skriva mehka, odpuščajoča krščanska duša. – Všečno, vendar ne prav prepričljivo: 'novčni kmečki aristokrat' je skozi večino povesti *Sosedov sin* veliko presurov, prezagoveden in celo ciničen, do hčere prenepopustljiv, da bi se bil čez noč zmožen tako korenito človeško spremeniti – razen idejnemu koncu povesti na ljubo.

Z biografističnega vidika je ob vsem tem zanimivo, da Jožetu Jurčiču iz polproletarskega obrobja Muljave gruntarski veljavneži niso niti malo ne tako imponirali, kot

so njegovemu 'učitelju' Levstiku, ki je iz njih delal skoraj narodotvorni mit – celo v zasebnem življenju. Iz spominov na Levstika je znano, kako patetično je gojil nekakšna obnašavska znamenja gruntarske držę; ko se je na primer ob priložnosti zatekel v sosedov, Ilijev, kozolec, je tam sprejemal prijatelje ob mizi, na kateri je bil vedno velikanski hlebec kruha in ob njem nož, da si je od njega lahko vsakdo urezal, kolikor je hotel, kruh pa 'pomakal' v sol, ki je bila tudi na mizi; kljub prirojeni kolerični zgovornosti je ob taki priložnosti igral ponosno redkobesednost. – Kako je z nabasano čedro kot levstikovsko pritlikino moškosti, se lepo bere tudi v *Sosedovem sinu*; in podobno. – Jurčič je – na drugi strani – bolj kot takšna zunanja znamenja poudarjal predvsem vrednost dela, pridnosti in povzpetniške uspešnosti; gruntarjeve besede v povesti: *Le kdor zna delati, kdor zna vsako stvar v roko prijeti, ta je trden na svetu. – Moj oče je bil kmet in moj zet bo kmet; kdor poleg česa drugega prinese najprvo trdno delavno roko, kdor se bode v ponedeljek drugače oblačil nego v nedeljo, tak pride pod mojo streho ... – Kmetstvo ne redi, ali pošteno živi; drži se ga, kdor ga imaš. – Pri trgovini človek kolne, pri kmetstvu pa moli. – Pripovedovalec zelo rad in skorajda pričakovano dodaja tudi kakšno mladomeščansko geslo: ... Enaka usoda nas uči, da smo vsi človeški, da so vnanje srečne ali manj srečne razmere samo slučajne ter da se mora človek ceniti sam po sebi.* – In podobno.

Na koncu koncev pa je seveda res, da je Sosedov sin ena redkih Jurčičevih 'kmet-skih' pripovedi – v nasprotju s tistim, kar običajno velja v literarni zgodovini. Vsekakor je med takšnimi najzajetnejša; brez nje bi že tako in tako majava ocena o Jurčičevi 'kmet-skosti' bržkone popolnoma obvisela v zraku.

Še enkrat: v kmet-skem snovnem in človeškem ambientu je sijajen, zaokrožene zgodbe ali prepričljive pripovedne celote pa iz tega ambienta zlepa ni naredil. V literaturi je slejkoprej trdno ostajal ideološki meščan, enako ali skoraj tako kot v časnikarstvu. Naj se sliši še tako nenavadno: njegov prijatelj Levstik je bil s svojim kmet-stvom in napadalnim značajem v narodno emancipacijskem procesu izjemen moralni generator, 'tehnika'/ realnost prizadevanj pa je bila v popolnoma ne-njegovih, tudi Jurčičevih rokah. Medtem ko je Levstik samo pollegalno grmel v 'narodnem hlevu', znameniti Permetovi gostilni, ker se je ob zaposlitvi v licejski knjižnici pač zaobljubil k političnemu molku, ali pa s svojim preganjavičnim šefom Muysom kolovratil po ljubljanski okolici, je Jurčič kot izdelovalec edinega tistikratnega slovenskega političnega dnevnika iz dneva v dan tlačanal sprotni slovenski zgodovini.

SUMMARY

The article is an excerpt from a longer study about Jurčič as narrative prose writer and playwright and it attempts to challenge the widely-held claim of the literary criticism that the story *Sosedov sin* is one of the realistic pinnacles of Jurčič's prose. It points out that long before that there is primordial model for (an ahistorical) Slovenske-večernice-type of story.